

ועצמים. בין שהוא רוצה לעלות לאוטובוס, ללכת להתרחץ, לצאת לביקור — הוא גמר בדעתו לעשות זאת, אבל באותה מידה היה יכול להחליט לעשות דבר-מה אחר; הכול חסר חשיבות וטעם, וכמוכן צץ אז אצלו תמיד רעיון בלתי-צפוי, אבל גם הוא חסרתכלית באותה מידה; ובעוד שני הדברים חסרי-התכלית נאבקים בקרבו על הבכורה, כבר אוחזת בו כוונה שלישית דומה בסוגה, כבידו של שדון. כך מאיצים בו הדברים עד-כדי יאוש, ולבסוף מגיע כל דבר לסיזמו הזמני באיזו נקודה סתמית, בחוסר-תוחלת עמום ואפור. שלושה מן הסיפורים הללו מסתיימים בדימוי של מים: הוא עומד על גשר או על מרפסת, שמים גואים תחתם וזורמים בעכירות. הדברים נדמים כהתרחקות האחרונה מן האמונה, כנעזבות עצמה.

אך במבט קרוב יותר מגלים, שאין מדובר כאן בנידחותו של אדם המרוחק מן התוהך. אור המציאות מתעוות לו לביעות-לילה חשוך דווקא מפני שהוא חי עם כוחה הדוחה ומרחיק של מציאות רוחנית, ומלפניה הופך היום לרוח-רפאים, המתפרצת תדיר לתוך חזיונות-לבו בתביעה חסרת-שחר. באחת הפעמים, כאשר הוא עומד ומחכה לאוטובוס האחרון, הוא שקוע כל-כך בשיחה עם סבו המנוח, עד שהוא מחמיץ בגינה את הנסיעה לביתו. בהזדמנות אחרת הוא מוצא בבית אחד, שאליו הוא נקלע כמוכן על כורחו, ספר בשפה השומרנית, ולהשתאותו הגדולה מסתבר לו שהוא יודע לקרוא את הטקסט. יותר מכך: חלק מהטקסט הוא חיבר בעצמו, ואילו חלקו האחר מכיל את אשר טרם עלה בידו לכתוב בעצמו. כאשר החזיון הפנימי הופך כאן למציאות מוחשית ומציאות היום-יום למשהו חלומי ומייסר, הרי פירושו של דבר בשבילו, בשביל האמן, הוא הבאת היחס בין עולמו הפנימי לעולמו החיצוני על תיקונו. החזון המקנן בחזהו, שמוטל עליו לשוות לו עיצוב — צופן בחובו את המציאות שלו. ומה שמתרחש מחוץ לעולם פנימי זה, אנשים ודברים הנקרים לו בהכרח בדרכו — פשוט נקרים בדרכו: כהפרעה קשה, במקרה הטוב, לעתים תכופות כמכשול, שההתגברות עליו נראית לו בלתי-אפשרית. הדבר הופך את יחסיו עם בני-אדם לקרירים ביותר. אין הוא שונא אותם, ואין הוא אוהב אותם, אך קיומם נראה לו כהפרעה. אפילו ההכרח להחזיר ברכה נתפש בעיניו כהסתת-דעת מייסרת. וכשאין הוא

יכול להימנע מלבוא עמהם בשיחה, הוא משמיע באוזניהם דברי נימוס שאינו מאמין בהם. בדרך זו הוא עוקף את המפגש הבלתי-נמנע; הוא מזדרז לברוח, קרוע משרעפיו, בדרך ההתנגדות הפחותה ביותר.

ב

אנו נזכרים שוב בחנניה, שמסר שנים מחייו כדי לעלות לארץ-ישראל, שהיה ממחר לסטות מדרכו כל אימת שצפה ולו אפשרות קלושה, שמא אדם במצוקה יצטרך לעזרתו. חנניה הונחה בדרכו, אך ה'אני' בספר זה, לעומתו, נוהג ככפוי-שד, בדומה לדון קישוט. כמו לזה, נראית גם לו המציאות כמכושפת, מלאת דמונים, האמת שוכנת בתוך לבו, ואילו עולמו של אלוהים אינו אלא מקסם-שווא מרושע. מה שבכל זאת מבדיל בינו לבין דון קישוט הבדל מהותי, הוא ההכרה המייסרת בקיומו של פיזול, בקרע בין ה'אני' ל'אתה', בין הנפש לעולם, בין המשמעות להווייה. הוא טרם מצא את הדרך, אבל בתוך תוכו הוא חש כבר בכל זאת, שמעמידים אותו בניסיון, באותו ניסיון שבו עמד רבי יודיל. באחד הסיפורים הוא מוציא מכיסו מעטפת-מכתב ובה פתק בכתב-ידו: 'עיקר הנסיון של איוב, לא של איוב היה אלא של הקדוש ברוך הוא כביכול, שמסר את עבדו את איוב בידו של שטן'.³ אולם זהו בדיוק הדבר הקורה לרבי יודיל, בשעה שהוא בוחן את שני פניו של הניסיון שבו הוא עומד, ושואל את עצמו: האם אלוהים מצווה עליו להשקיע עצמו בטוהרה בלימוד התורה, בלי שים לב למצוקת זולתו, או שמא זהו דווקא השטן, המצווה עליו כך באיצטלה של קדושה.

הסיפור שהרישום על מעטפת-המכתב צץ בו כבאקראי ומתגלה לעיניו של הגיבור, דומה כאילו הוא מכיל כבר גם את התשובה לשאלה המסעירה. מאלף הוא שהסיפור נושא את השם 'ידידות', והוא מגולל את הפרשה המוזרה הבאה: אשתו חוזרת מנסיעה, והוא הולך אתה לביקור שלאחריו הוא מקווה להישאר אתה ביחידות. המארכת חומדת לה לצון תמים וטוענת כנגדו שבילה את זמנו כל משך העדרה של אשתו בחברת בחורות נאות. הדבר חורה לו כל-כך, עד שהוא קופץ ממקומו ומכריח את אשתו לעזוב את הבית יחד אתו. בדרך הוא

פוגש מכרים, מאבד בשל כך את אשתו ומגלה לפתע שאיבד את דרכו. כשהוא מבקש לשאול את הדרך לרחובו, הוא נוכח לדעת ששכח אפילו את כתובת ביתו, והוא נקלע עתה לשורה שלמה של מצבים מביכים ומגוחכים, עד שהוא פוגש בבית-קפה ידיד משכבר הימים, השולח את בנו ללוותו הביתה. וכשעומד אותו בחור לצאת אתו לדרך, הוא מגלה פתאום שאינו זקוק עוד לעזרתו. הכישוף הוסר מעליו.

מה קרה כאן? כבר אותו ביקור, סמוך כל-כך לשובה של אשתו, נותן מקום לחשד; התפרצות הזעם לשמע הבריחה התמימה, מחזקת חשד זה. לא, הוא לא בגד באשתו עם בחורות נאות, אבל בגד בה עם עבודתו, עבודה אקסקלוסיבית כל-כך, שהיו עיניו ולבו נתונים לארון הקודש, לית אתר פנוי מיניה' — כפי שנאמר ב'עגונות'. ושיבתה לא שימחה את לבו כל עיקר, כפי שהוא עצמו מודע לכך; הוא ראה בה ניתוק בלתי-רצוי מעצמו. הואיל ועכשיו שוב אין הוא חושב את ביתו למקום-מפלט שקט להשתקעות בעבודתו, מכיוון ששלוותו מופרת על-ידי תביעה חיה לתשומת-לב, שלא רק אשתו מעמידה לו, אלא אף הוא לעצמו — לכן אין הוא מצליח למצוא את דרכו הביתה, את הדרך אל קרבה חיה, שאליה אין הוא מסוגל עדיין להיפתח. במצוקתו הוא משוטט באפס מטרה, עד אשר חומו האנושי של ידיד משכבר שובר את הקרח שבנפשו ומעורר את נכונות לבו, המחזירה אותו שוב לביתו. הוא מצא איפוא את התשובה. הוא יודע כבר, שאמת החיים טמונה לא ברוח לבדה ולא בתכלית לבדה, שהוא מדמה כי נועד לה. הוא יודע שזוהי כפייה, כפייה נשגבה אמנם, אך לא קדושה, כאשר רוח היצירה מקפחת את הזיקה לבריות, כאשר היא משתמשת בחיים רק לצרכים אמנותיים ואינה מסוגלת לחיי-אנוש. הוא יודע כל זאת מתוך עצם הייסורים, שהקרע הפעור בנפשו בין חיים למשמעות מסב לו, ייסורים שרק המשוגע לדבר אחד אינו חש בהם. אלא שבידיעה כשלעצמה אין די. הוא מוצא עצמו כאן במצבו של רבי יודיל, הנרתע שוב ושוב מלהתמודד עם המשימה הכפולה המוטלת עליו, ומחליט פעם אחר פעם להחזיר פניו לאחוריו ולשוב הביתה. באחד הסיפורים ('פת שלימה')⁴ נדמה כאילו הוא אומר נואש מיגיעתו, כאילו הוא מבקש לומר שהרוצה לתפוש מרובה אינו תופש; כאילו רוצה אף הוא, כרבי יודיל, לחזור הביתה לד' אמות שלו בידיים ריקות.

שוב אנו רואים בסיפור זה את גיבורנו מסתבך ללא מוצא בזוטות היום-יום. בדרך למסעדה הוא פוגש ידיד, המפקיד בידיו מכתב רשום ומבקשו לשלוח אותו בשבילו בבית-הדואר. הרעב המציק לו דוחק בו לסור תחילה לאכול; ורגש-האחריות שלו דוחק בו ללכת לדואר. הוא נקלע לקונפליקט מייסר וחסר-מוצא, קונפליקט בין שתי תביעות הנתפשות בעיניו כחיצוניות לכל דבר, שכן אין בקרכו דבר העולה אתן בקנה אחד. מכר הנקרה לו בדרכו במרכבה פוטר אותו לפי שעה מן הצורך להחליט, ולא עוד אלא שהוא מניח לו לשכנעו לעלות למרכבה — דבר חסר-שחר באותה מידה — ולנסוע עמו. ואין דבר טבעי מזה, כביכול, שקצת אחר-כך הוא נופל מן המרכבה ונמצא פטור בשנית מן הצורך להחליט. הוא מתלכלך, והצורך להתנקות מצליח את דרכו ומזמן לו גם את המסעדה. ברעבוננו הרב הוא מזמין לו חוץ מן המאכלים שבתפריט גם פת לחם שלמה. ובעוד המלצר משרת אחרים בלא שהיות, אותו הוא חוזר ודוחה בקש. השעה נוקפת, עוד מעט ייסגר בית-הדואר, כבר הוא קם ממקומו, אבל תאונה מעשה-שטן מעכבת את הליכתו, הוא נשאר במקומו ושוב אינו זוכה לקבל את ארוחתו. המסעדה מתרוקנת, שעריה נסגרים, והוא נשאר נעול בה. וכשמוצאים אותו בבוקר, יודע המלצר מיד: זה האדון שביקש פת שלמה. הוא משרך את דרכו הביתה ומכין לו ארוחה דלה.

זהו המייסר שבכל הסיפורים המיוסרים כל-כך האלה. המצוקה משלחת אותו מד' אמותיו, ובחוץ הוא מוצא עצמו חסר-אונים וחשוף לכל פגע. בשעות כאלו של מצוקה, כמו בשעה שהוא רושם לו מלה מסוימת על מעטפת-מכתב, אין הוא יודע תמיד בוודאות גמורה מה טיבו של הכוח הרודה בו; הוא מרגיש רק שאין בכוחו להתמודד עמו, הוא מתייאש וזוחל מוכה חזרה אל עצמו. אולם התהליך המתרחש בקרכו — וראוי להעיר שיש באווירה אי-אלו דברים המזכירים את ה'משפט' לקפא — רחוק עדיין מלבוא בזה על הכרעתו. עדיין לא הוקרא פסק-הדין, או אם הוקרא, הרי היה זה פסק-דינה של הערכאה הראשונה. האפשרות למשפט-חוזר נתונה, ואמנם בשני הסיפורים האחרונים מעלות הערכאה השנייה והשלישית את המשפט למדרגה גבוהה יותר. פסק-הדין השני פותח כבר פתח-מוצא קטן מן המיצר הסבוכ, והשלישי כמוהו כבר כיציאה מן החושך אל האור.